

Ea 1.6 Käyttäytymisen haasteet

5 op / 3 ov, vain pääaineopinnoissa

Tavoite: Suoritettuaan jakson opiskelija osaa erotella kehitys-, persoonallisuus- ja ympäristötaustoiltaan erilaisia sopeutumisvaikeuksia. Opiskelijalla on valmiuksia oppilaiden sopeutumisvaikeudet huomioon ottaen suhteuttaa omaa opettajuuttaan oppilaan pedagogisen tilan edellyttämällä tavalla. Opiskelija perehtyy erityispedagogiseen tutkimukseen ja kykenee sen perusteella arvioimaan ja ennustamaan oppilaiden pedagogista tilaa ja sen kehitystä. Lisäksi opiskelijalla on valmiuksia kehittää oppimateriaalia ja uusia opetustapoja erityisopetukseen sekä organisoida yhteistyötä suunniteltaessa erityisopetuksen järjestelyjä.

Risto Hotulainen

LUENNOT+RYHMÄT 26h (8h+18h)

Hotulainen

Paikka: T23, A516

ke 8.9.2010 klo 12.15-13.45 (Orientaatio / Sos. Emot taustaa)
pe 10.9.2010 klo 12.15-13.45 (Minäkäsitys & Itsetunto)
ke 15.9.2010 klo 13.15-14.45 (Mindset – Attribuutiot – Sos. kompetenssi)
pe 17.9.2010 klo 13.15-14.45 (Mari-Paoliina Vainikainen, Sos.kog.)
ke 22.9.2010 klo 12.15-14.45 (Aggressiivinen käytös - välineitä/keinoja/ohjata + Ryhmätyön ohjeistus/)
pe 24.9.2010 klo 12.15-14.45 (Itsenäinen työskentely)
ke 29.9.2010 klo 12.15-14.45 (Itsenäinen työskentely)
ke 6.10.2010 klo 12.15-14.45 (Aggressiivinen käytös)
pe 8.10.2010 klo 12.15-14.45 (Case-esittelyjä)
ke 13.10.2010 klo 13.30-15.15 (Vierailu sairaalakouluun)

2

Oppimateriaali ja kirjallisuus:

Kazdin, A. E. Behavior modification in Applied Settings. 5th or 6th edition. Brooks/Cole. 465 s.

Barrett, M. & Trevitt, J. 1991. Attachment behaviour and the school child. An Introduction to Educational Therapy. London: Routledge. 249 s.

Tai

■ EHDOTUS: Case-tapaukset ratkaistaan pienryhmätyönä. Työt esitellään esityspäivinä ja lopullinen raportti Barrett & Trevit- ja tapausmateriaaliarviointia varten tulee palauttaa tenttipäivänä:

Raportti ja tentti arvioidaan molemmat 0-5 asteikolla (2,5 pyöristetään 3)

TENTTI ke 20.10.2010.12.15-14.45; (luennot ja Kazdin –kirja).

■ Uusintamahdollisuudet 7.12 ja ti 18.1

3

Kurssi ja oheismateriaalit

Kaikki luentomateriaalit:

■ <http://www.mv.helsinki.fi/home/hotulain/>

■ Samoilta sivuilta löytyy

■ Virtuaalikoulu 1 – 6

■ Virtuaalikoulu 7 – 9

■ <http://tkk.joensuu.fi/projektit/sosemot/teoria.php>

→ Ruoho, Ihatsu & Kuorelahti (2001) Käyttäytymishäiriöiset lapset ja nuoret. Se on julkaistu teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa, kustantaja [Lastensuojelun Keskusliitto](#).

4

Kurssin teemoja

- Yleinen jäsenyys Käytöshäiriöt – Sosioemotionaaliset ongelmat
- Orientaatio ongelmien taustoihin & syihin
- Minäkäsitys, Itsearvostus, Oppimisorientaatiot
- Sosioemotionaalinen kompetenssi, teoriaa ja tukevia käytäntöjä
- Harjoitusten ja tehtävien kautta: sos. Taitojen tukeminen & aggressiivisen käytöksen kohtaaminen
- Esitysten kautta käytäviä teemoja (aggressio, itsekyyvykyys, opettajan käytös...)

5

KÄYTÖSHÄIRIÖT

Sosioemotionaalinen kehitys lapsen ja nuoren yksilöllisyyden ja vuorovaikutuksen rakentajana

SOSIAALISUUS = liittyy ihmisten välisiin suhteisiin, yksilön ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen

* hyvä itsetuntemus ja itsetunto (annettu ja hankittu) rakentavat sosiaalista minää

EMOTIONAALISUUS = liittyy yksilön tunne-elämään, oman sisäisen tilan tunnistaminen, prososiaalisuus ja empatia

lapsen tunne-elämän ja sosiaalisuuden välille voi luoda ainoastaan teoreettisia eroja

fyysisen, kognitiivisen, kielellisen ja sosiaalis-emotionaalisen kehityksen osa-alueet kietoutuvat toisiinsa

6

Jaottelua ongelman suunnan mukaan

1. Eksternaalinen ongelmakäyttäytyminen.

keskeinen piirre on vaikeus käyttäytymisen säätelyssä

→ käyttäytyminen, joka on haitallista toisille

- epäsosiaalinen,
- aggressiivinen
- uhoava
- impulsiivinen,
- hyperaktiivinen käyttäytyminen
- ongelmat tarkkaavaisuudessa.

- Eksternaalisen käyttäytymisongelmin oirehtivan lapsen käytös ei useinkaan vastaa ympäristön asettamia ikätasoisia sosiaalisia odotuksia, mistä seuraa ristiriitoja sosiaalisen ympäristön ja lapsen välillä

7

- Varhain lapsuudessa alkavat, pitkäkestoiset eksternaaliset häiriöt ovat yhteydessä neuropsykologiseen poikkeavuuteen, kuten kielellisiin ongelmiin ja vaikeuksiin eksekutiivisissa eli käyttäytymistä kontrolloivissa toiminnoissa.

- Ilmenevät muun muassa tarkkaavaisuusongelmina ja hyperaktiivisuutena.

2. Internaalinen ongelmakäyttäytyminen.

ongelman kohdistuu sisäänpäin:

- emootioiden
- mielialan säätelyyn ja/tai
- ylikontrolloitua käyttäytymisen säätelyyn, joka ilmenee ahdistuksena, masennuksena, pelokkuutena, sosiaalisena vetäytymisenä tai psykosomaattisina vaivoina

8

- Internaalisille käyttäytymisongelmille on tyypillistä lapsen subjektiivisesti ja sisäisesti kokemat vaikeudet.
- Internaalisten häiriöiden on havaittu lisääntyvän murrosikää lähestyttäessä → yhteydessä muihin ongelmiin, esim. oppimisvaikeuksiin, akateemiseen alisuoriutumiseen, käytöshäiriöihin sekä puutteellisiin sosiaalisiin taitoihin ja sosiaaliseen eristyneisyyteen.

Komorbiditeetti on yleistä: Esimerkiksi suomalaisessa Somersalon ym. (-99) tutkimuksessa yhteisesiintymistä ilmeni 6 %:lla tytöistä ja 23 %:lla pojista

→ voidaan katsoa liittyvän myös kehitykselliseen kokonaisvaltaisuuteen tai epäkypsyyteen: yhteydessä vakava-asteisempaan, pitkittyneeseen häiriöön ja ongelmiin useilla elämän osa-alueilla

→ masennuksesta paraneminen pitkittyi mikäli siihen liittyi eksternaalista ongelmakäyttäytymistä.

→ mitä vakavampaa eksternaalinen, sitä suurempi oli riski internaaliseen

9

Jatkuvuus

Sopeutuvan ja ongelmakäyttäytymisen jatkuvuus.

- Tutkimuksissa on havaittu myös ongelmakäyttäytymisen olevan huomattavan jatkuvaa: ongelmakäyttäytyminen ennen kouluikää on yhteydessä ongelmakäyttäytymiseen keskilapsuuteen ja myöhempäänkin ikään saakka

- Vanhetessaan lapset myös yleensä säilyttävät asemansa suhteessa ikätovereihin, vaikka ongelmakäyttäytyminen lieventyisikin

- Vakava ongelmakäyttäytyminen on jatkuvampaa (kuin lievä)

- Mikäli ei ole kyse komorbidista ongelmakäyttäytymisestä, pysyvät häiriöt yleensä samansuuntaisina:

- HUOM: alle kouluikäisen eksternaalinen ongelmakäyttäytyminen olisi yhteydessä myöhempään internaaliseen ong.käyttäytymiseen

10

Sosioemotionaalisia ongelmia selittäviä teorioita ja malleja

A) PSYKODYNAAMINEN

- Kiintymyssuhde
- Sopeutumattomuus on psykkinen häiriö ja/tai varhaisen vuorovaikutuksen seuraus

B) ELÄMÄNHALLINNALLINEN (motivaatio)

- Minäkäsitys
- Tavoiteorientaatiot
- Attribuutiot

C) SOSIOEMOTIONAALINEN KOMPETENSSI JA SEN TUKEMINEN

11

Mistä ja milloin poikkeava sosioemotionaalinen kehitys alkaa?

Ensimmäisiä merkkejä oman sosiaalisen maailman ulkopuolelle jäämisestä

- torjuntaa
- kiusatuksi joutumista,
- kiusaajana toimimista,
- syrjäänvetäytymistä,
- yksinäisyyden kokemista.

- Päiväkotilasten toverisuhdeongelmat näyttävät olevan yleisiä.
- Monilla lapsilla ne myös kasautuvat herkästi.

12

Yksinäisten oppilaiden jakautuminen ryhmiin sosiaalisten piirteiden mukaan: (Laine 2005)		
Epäsosiaaliset syrjäytyneet Yksinäiset	Epäsosiaaliset aggressiiviset Yksinäiset	Sosiaaliset muita henkisesti kehittyneemmät Yksinäiset
Ujous	Aggressiivisuus	Järkevyys
Arkuus	Heikko itsetunto	Syvästi ajattelevainen
Herkkyys	Määräilevyys	Herkkyys
Heikko itsetunto	Itsekkyys	Rauhallisuus
Masentuneisuus	Yhteistyöongelmat	Hyväntahtoisuus
Muiden vältteleminen	Kiusaaminen	Luotettavuus
Muiden häpeileminen	Rohkeus	Ystävällisyys
Hyväntahtoisuus	Vilkkaus	
Auttavaisuus	Herkkyys	
Onnettomuuden vaikutelma		
Ystävällisyys		
Rauhallisuus		
Yht. 50 % yksinäisistä	Yht. 35 % yksinäisistä	Yht. 15 % yksinäisistä

33

A) PSYKODYNAAMINEN

Lapsen kiintymyssuhde –teoria (Bolby 1969-1980 – lyhyt kertaus)

- Kiintymys on käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on sitoa äiti ja lapsi toisiinsa → hengissä selviytyminen
- Tutkimusmenetelmänä haastattelu ja havainnointi (M. Ainsworth -78)
 - Turvallisesti kiintyneet (B: secure)
 - Turvattomasti kiintyneet:
 - välttelevästi (A: avoidant)
 - vastustelevasti (C: ambivalent)
 - lisäksi ristiriitaiset lapset → äidin epä johdonmuk. käytös
 - Crittenden (1994) jokaiselle luokalle neljä alaluokkaa ja lisäksi yhdistelmä A/C

34

- Keskeisessä osassa Bolbyn teoriassa ovat sisäiset työmallit → toistuvat kokemukset muokkaavat mentaalisia malleja
- Lapset muodostavat käsityksiä: kuka/ketkä tärkeitä ja miten heidän huomio saavutetaan ja miten käytettyihin keinoihin suhtaudutaan
- Lopulta syntyy malleja → jotka säätelevät yksilön käyttäytymistä muita kohtaan ja hänen tunteitaan tärkeitä henkilöitä kohtaan

<http://www.vle.fi/gi-bin/teema/player.pl?url=teema/ylekavon/3/ilven2.rm&w=256&h=144>

35

Perheen vuorovaikutus

- Baumbrindin (1993) kolmijako perustuu arvioon vanhemmuudesta suhteessa vaativuuteen ja herkkyyteen:
 - Auktoritatiivinen (authoritative) tyyppi (vaativia ja herkkiä), rohkaisevat lasta yksilöllisyyteen ja omiin suorituksiin.
 - Kasvatukseen sitoutumaton (unengaged) tyyppi; ei vaatimuksia lapsille. Vanhemmat eivät ole virittyneitä kohtaamaan lapsen tarpeita ja toiveita.
 - Keskivertovanhempien (good-enough) tyyppi.

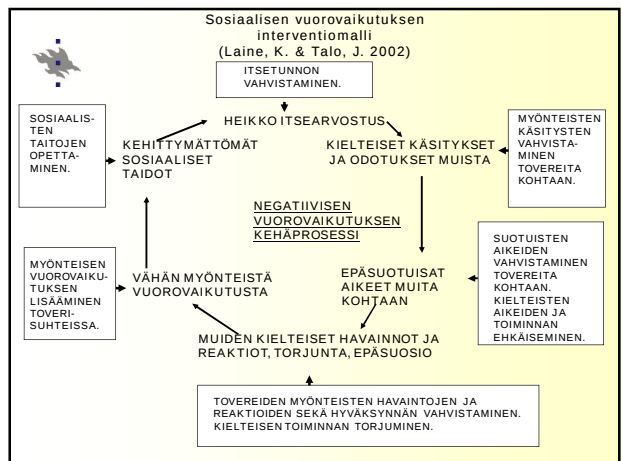
Psykososiaalisten taitojen kehittymiseen liittyy jatkuva vahvistaminen.

36

Vanhempien kasvatustyylin vaikutus lapsen sos. kasvuun

Säännöt vaihtelevat	Saataavilla ja lämmin	Sosiaalisesti epäkypsät	Osaavat
riskit ongelma-kehitykseen	keskimmäisistä heikkommat valmiudet itsesäätelyyn	hyvät valmiudet itsesäätelyyn	Yleiset ja lausutut säännöt
	Henkisesti heitteillä	Varautuneet	
	Vaikeasti saatavilla ja kylmä	keskinkertaiset valmiudet itsesäätelyyn	

37

B) ELÄMÄNHALLINNALLINEN

Minäkäsitys ja itsetunto selittämässä lapsen sosioemotionaalista kehitystä

...ei ole yhtä yleistä määritelmää eikä selvää sääntöä miten käsitteitä käytetään

- Helposti sekoitetaan jopa minäkäsitys ja itsetunto
- Ongelmana teksteissä pääasiassa käsitteiden kirjo
- a) Minäkäsitykseen (2 osainen: kuvaileva / arvioiva)
 - minä, minäarvio, minäkuva, identiteetti, minätietoisuus
- b) Itsetuntoon
 - itse, itsearvo, itsehyväksyntä, itsekunnioitus, itsetuntemus, itsearviointi

19

Minäkäsitys: pohja tavoitteelliselle käytökselle

- Ohjatessamme toimintaamme (valinnat) minäkäsitys muotoutuu.
- Jatkuva itsenmäärittelyprosessi, jossa ympäristön kannustimet ja tuki, erityisesti läheisten ihmisten antama, ovat keskeisessä asemassa.
- Ihmisellä on luonnollinen tarve yrittää selvittää mikä ja millainen hän on. Taustalla tarve myös testata itseensä liittyviä hypoteeseja ("Olen hyvä poika").
- → miten hyvin yksilö onnistuu tässä tehtävässä ja kuinka tyytyväinen hän on omaan määritelmäänsä määrittää yksilön yleisen tyytyväisyyden itseensä (itsetunto).

20

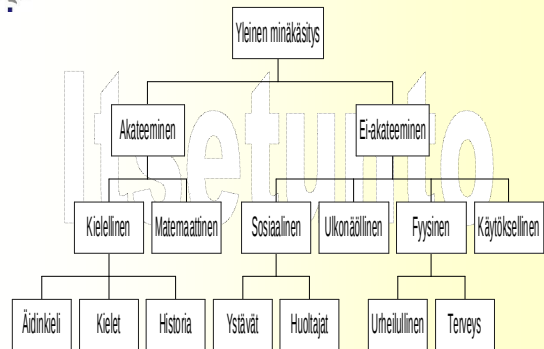

Minäkäsityksen ja itsearvostus

→ taustaa William James (1890)

- Hahmotti teoreettiset päälinjat nykyiselle minäkäsitys-käsitteelle
 - Subjektivinen, I-self (tiedän, osaan) ja objektiivinen Me-Self (tietävä, osaava) minäkäsitys
 - Perusta myös minäkäsityksen hierarkisuudelle ja spesifisyydelle (sosiaalinen, henkinen, materiaallinen minä)
 - Esim. Sosiaalisten minäkäsitysten moninaisuus
 - Huomasi myös toisilleen ristiriitaisten tavoitteellisten minäkäsitysten olemassaolon
 - Tärkeällä alueella epäonnistuminen vaikuttaa yleiseen itsearvostukseen (itsetunto)

21

22